

## Srbsko medzi cyrilikou a latinkou<sup>1</sup>

*Juraj Marušiak*

### Abstract

**Serbia between the Cyrillic Alphabet and the Latin Alphabet.** *The paper deals with the discussions about the role of Cyrillic and the Latin alphabet in the Serbian society after the dissolution of Yugoslavia in 1991. Cyrillic is a traditional Serbian alphabet and the Latin alphabet was introduced only after the establishment of Yugoslavia in 1918. Recently, the majority of population prefers the Latin alphabet instead of Cyrillic. The aim of author is to identify the main actors of disputes regarding the alphabet in Serbia. This issue is going to be politicized, as the centre-right and right-wing political parties declared their aim to strengthen the position of Cyrillic by the legislative measures. On the other hand, such policy is part of nationalizing processes in Serbia, accompanied with the rejection of heritage of the former Yugoslavia.*

**Kľúčové slová:** Srbsko; juhoslavizmus; cyrilika; latinka; národný záujem

**Keywords:** Serbia; Yugoslavism; Cyrillics, Latin alphabet; national interest

### Úvod

Jazyková situácia v priestore bývalej Juhoslávie je poznamenaná dezintegráčnými procesmi na začiatku 90. rokov. Vznik nových nezávislých štátov bol v jej prípade sprevádzaný aj administratívnou, resp. politicky motivovanou dezintegráciou dominantného srbochorvátskeho jazyka, ktorý predstavoval integrujúci faktor juhoslovanského štátu, aj keď po druhej svetovej vojne nemal garantované postavenie štátneho jazyka.

---

<sup>1</sup> Chcel by som vysloviť poďakovanie Dr. Sanji Zlatanović z Etnografického ústavu Srbskej akadémie vied a umení za pomoc pri získavaní materiálov a odborné konzultácie pri príprave štúdie.

## Srbochorvátčina ako projekt jazykovej a politickej integrácie

Kodifikácia srbochorvátskeho jazyka, podobne ako aj jeho neskoršia dezintegrácia, bola výsledkom politických procesov v regióne. Srbochorvátsky jazyk sa sformoval ako výsledok tzv. Viedenskej jazykovej dohody z roku 1850 (*Bečki književni dogovor* 1850), na základe ktorej zástupcovia srbských, chorvátskych a slovinských intelektuálnych a politických elít definovali svoje jazyky ako varianty jedného jazyka s jednou literatúrou, ale zapísované dvoma písmami<sup>2</sup>. Išlo o projekt politickej jednoty troch etníc, žijúcich v danom čase v dvoch štátoch – v Rakúskej monarchii a v Osmanskej ríši (Hromadžić 2017: 76-77). Hoci partikularistické tendencie tento projekt spochybňovali, srbochorvátsky jazyk sa etabloval ako „jeden štandardnojazykový systém“ ešte pred rokom 1918 (Brborić 2004: 18). Zároveň projekt „juhoslavizmu“, t. j. politickej a potenciálne etnickej jednoty južných Slovanov, spochybňoval a prekonával pretrvávajúcu definíciu národných identít na náboženskom základe (t. j. srbskej a čiernohorskej na základe príslušnosti k pravoslávii a chorvátskej, hlásiacej sa ku katolíckemu náboženstvu).

Po prvej svetovej vojne sa Srbsko, Čierna Hora a južnoslovanské územia bývalého Rakúsko-Uhorska stali súčasťou novovzniknutého Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, premenovaného v roku 1929 na Južnoslovanské kráľovstvo. Úradné postavenie v štáte, vychádzajúcom z koncepcie tzv. trojkmeňového národa, získal jazyk „srbsko-chorvátsko-slovinský“<sup>3</sup>. Počas okupácie Južoslávie nacistickým Nemeckom a fašistickým Talianskom v rokoch 1941-1945 sa namiesto srbochorvátskeho jazyka používal pojem „chorvátsky jazyk“ na území Nezávislého chorvátskeho štátu a v Srbsku srbský jazyk.

Po druhej svetovej vojne bola koncepcia „trojkmeňového národa“ opustená. Ústava Federatívnej ľudovej republiky Južoslávie ponechávala úpravu jazykovej politiky na národné republiky. Slovinčina a macedónčina dostali štatút úradných jazykov. Zároveň však ústredná vláda realizovala viacero opatrení, zameraných na posilňovanie spoločného južnoslovanského povedomia. Popri armáde významnú rolu zohrávalo školstvo a federálna televízia. Zároveň bola obnovená pozícia srbochorvátskeho jazyka ako spoločného jazyka pre Srbov, Chorvátov, Čiernohorcov a obyvateľov Bosny a Hercegoviny formou tzv. Novosadskej dohody z roku 1954, formálne

<sup>2</sup> V západnej časti projektovaného srbochorvátskeho jazykového areálu katolícke a moslimské obyvateľstvo používalo takmer výlučne latiniku, kým obyvatelia pravoslávneho vierovyznania používali cyriliku.

<sup>3</sup> Porovn. *Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* 1921, čl. 3; *Ustav Kraljevine Jugoslavije* 1931, čl. 3.

uzavretou medzi Maticou srbskou a Maticou chorvátskou. Belehrad a Záhreb získali štatút dvoch hlavných jazykových centier. Záväzným sa stalo používanie dvojčlenného názvu v úradnom styku (srbochorvátsky, resp. chorvátkosrbský v Chorvátsku). Dohoda garantovala rovnoprávnosť cyriliky a latinky a vyučovanie oboch písem bolo záväzné. Bola garantovaná rovnoprávnosť ekavskej výslovnosti, zaužívanej vo východnej časti srbochorvátskeho jazykového areálu a ijekavskej výslovnosti, typickej nielen pre Chorvátsko, ale aj pre Bosnu a Hercegovinu, Čiernu Horu a západné oblasti Srbska (napr. *mleko / mlijeko* = mlieko) (*Novosadski dogovor* 1954: 9-10). Srbochorvátsky jazyk sa teda od momentu svojho vzniku formoval ako polycentrický, pričom v jednotlivých republikách, resp. regiónoch, sa používali v úradnom styku jeho regionálne varianty (Greenberg 2004: 70). Hranice medzi nimi sa však neprekrývali s etnickými, ani s republikovými hranicami, ktoré sa po roku 1991 transformovali na hranice samostatných štátov. Vznik Juhoslávie navyše prispel k masovému rozšíreniu latinky do územia, obývaných príslušníkmi srbského etnika, kým v Slovinsku a v Chorvátsku sa cyrilika nepoužívala vo väčšom rozsahu a po roku 1991 prakticky vymizla. Predmetom predkladanej štúdie je analýza relevancie diskusie o postavení latinky, resp. cyriliky v srbskom politickom diskurze a či sa opiera o spoločenský konsenzus v duchu konštruktivistickej definície národného záujmu (Kratochvíl 2010) alebo ide o jeho normatívne definovanie v duchu realistickej školy medzinárodných vzťahov (Weiss 2010). Uvedená interpretácia je možná vďaka tomu, že hoci ide o primárne vnútropolitickú diskusiu, je v nej prítomné aj uvažovanie o medzinárodnom postavení Srbska a jeho vzťahu k ostatným nástupníckym štátom bývalej Juhoslávie.

### **Jazyková legislatíva v Srbsku po roku 1991**

Ešte v druhej polovici 80. rokov sa začali aktivizovať v Srbsku skupiny, ktoré zdôrazňovali, že existujúci model Juhoslávie je pre Srbsko nevýhodný. Memorandum Srbskej akadémie vied (SANU), ktorého náčrt sa objavil v oficiálnych srbských novinách v roku 1986, zdôrazňovalo okrem kritiky existujúceho politického a socioekonomického modelu aj údajnú diskrimináciu Srbov nielen v Kosove (v tom čase provincii Srbska so širokou autonómiou), ale aj v Chorvátsku a v Bosne a Hercegovine. Spochybnili tým aj koncepciu srbskej verzie srbochorvátčiny, zapisovanej cyrilikou a latinkou, keďže identitu Srbov, žijúcich v Chorvátsku, spojili práve s používaním cyriliky (SANU 1986; Greenberg 2004 : 72).

Rozpad Juhoslávie a politická transformácia priniesli takisto rast vplyvu Srbskej pravoslávnej cirkvi, nielen ako konsolidujúceho faktoru srbského

nacionalizmu, ale aj ako morálnej autority v spoločnosti, vo verejnom živote. Pravoslávna cirkev má takisto neoficiálny štatút srbskej národnej inštitúcie v etnicky zmiešaných oblastiach či už v samotnom Srbsku (Vojvodina, Sandžak, Kosovo), ale aj v srbských komunitách za jeho hranicami. Definuje sa ako ochrankyňa tradičných srbských hodnôt, pričom v komunikácii s verejnosťou sa striktnie pridržiava cyriliky (Tomić 2014: 278-279). V tomto duchu formulovala charakteristiky srbskej identity aj značná časť intelektuálov. Tak napr. podľa slov historika Radovana Samardžića predstavuje pravoslávie „ústredný prvok srbského národného charakteru“ (Samardžić 1991: 172; Pavković 1998: 516-517).

Začiatkom 90. rokov 20. storočia sa z iniciatívy nacionalistických vlád v nástupníckych štátoch bývalej Juhoslávie realizovala aj jazyková rozluka, spočívajúca v prvom rade v premenovaní srbochorváčtiny, resp. jej regionálnych variantov. Politické elity nových štátov vnímali jazyk nielen ako nástroj komunikácie, ale zdôrazňovali aj jeho manifestatívnu funkciu (Brborić, Ivić 2004: 48-49). Jazyk teda definuje novoformované politické komunity, definuje ich základné obyvateľstvo, ich geografické, ale aj mentálne hranice. V podmienkach rozpadu Juhoslávie sa tak stal symbolom, určujúcim, kto je členom novokonštruovanej politickej, etnicky prezentovanej komunity a kto do nej, naopak, už nepatrí. Deje sa tak aj na lokálnej úrovni, napr. v podmienkach etnicky zmiešanej Bosny a Hercegoviny (Hromadžić 2017: 91), napriek tomu, že príslušníci rozličných etnicky definovaných komunít spravidla používajú rovnaký dialekt, resp. regionálny variant jazyka.

Srbská republika, ešte ako súčasť SFRJ vo svojej ústave z roku 1990 (čl. 8) ako úradný jazyk definovala srbochorvátsky a cyriliku, pričom používanie latinky v úradnom styku mal určovať zákon (*Ustav Republike Srbije* 1990). Ústava Zväzovej republiky Juhoslávie z roku 1992 ako úradný jazyk už definovala „srbský jazyk ekavskej a ijekavskej výslovnosti a cyriliku. Používanie latinky v úradnom styku mal upraviť osobitný zákon, ako aj používanie jazykov a písiem národnostných menšín v oblastiach, kde žijú (*Ustav Savezne Republike Jugoslavije* 1992). Po osamostatnení Čiernej Hory v roku 2006 bola prijatá nová Ústava Srbskej republiky, ktorá v úradnom styku už jednoznačne kodifikuje používanie srbského jazyka a cyriliky (čl. 10) (*Ustav Republike Srbije* 2006). Zákon o úradnom používaní jazykov a písiem z roku 1991 ešte reflektuje úvahy o možnom pokračovaní juhoslovanskej federácie. Ako úradný jazyk definoval srbochorvátsky, ktorý sa, keď „predstavuje srbský jazykový výraz, ekavský alebo ijekavský, nazýva aj srbským jazykom“. V ďalšom texte sa však už hovorí iba o srbskom jazyku. Takisto kodifikuje používanie cyriliky v úradnom styku a v prípadoch stanovených zákonom aj latinky (čl. 1). Novelizácia zákona z roku 2010

však už vychádza z dikcie Ústavy Srbskej republiky z roku 2006 a jednoznačne definuje ako úradný jazyk srbčinu (Zakon 1991, 2010).

### **Vzťah latinky a cyriliky v každodennej praxi**

Jazyková politika v Srbsku po roku 1991 oscilovala medzi juhoslavizmom a srbským partikularizmom. Uvedené dilemy odzrkadľuje aj nekonsolidovaný názov jazyka a paralelné používanie pojmov „srbský“ a „srbochorvátsky“. Na rozdiel od vlny purizmu v Chorvátsku, či presadzovania regionálnych výrazov do novokonštituovaného bosnianskeho a čiernohorského jazyka však v Srbsku neprebehli zásadné zásahy do komunikačnej podoby jazyka (Greenberg 2004: 50; Bugarski 2000).

Kodifikácia cyriliky ako úradného písma neznamenala ani ústup latinky z verejného života. V povedomí značnej časti používateľov jazyka stále pretrváva vedomie jednotného, aj keď polycentricky normovaného jazyka, ktorý sa označuje napr. ako „naš jazyk“ (naš jazyk) (Brborić 2004: 25), pokiaľ sa jeho nositelia usilujú vyhnúť jeho etnickej definícii. Latinka je naďalej silne zastúpená napr. v médiách alebo v komerčnej sfére. Len dva celoštátne mienkotvorné denníky (pravícové Večernje novosti a stredopravá Politika) vychádzajú v cyrilike, podobne ako Sportski žurnal. Ostatné denníky, orientované ľavicovo, resp. centristicky (napr. Danas, Blic), ale aj bulvárne médiá (Kurir, Informer, Alo!) uprednostňujú latinku. Aj centrálné denníky, vydávané v cyrilike, podobne ako väčšina štátnych inštitúcií, však majú mutáciu svojich webových stránok v srbskej latinke. Pretrváva trend vydávať viac kníh v latinke než v cyrilike s ohľadom na možnosti ich uplatnenia na trhu, keďže distributéri v Chorvátsku a v Bosne nemajú o knihy v cyrilike záujem (Vuličević 2015). Na druhej strane publikácie, vydávané štátnymi inštitúciami, musia byť tlačené v cyrilike. Hoci v 90. rokoch Juhoslovanská zväzová republika používala dináre označované výhradne v cyrilike, v súčasnosti sú v obehu bankovky s dvojitým označením v oboch písmach. To naznačuje, že faktický dualizmus v používaní písma nepriamo uznávajú aj srbské štátne orgány. V prospech latinky pôsobilo aj rozširovanie informačných technológií a internetu, ktoré vo svojich počiatkoch viac podporovali práve latinku. Latinka dominuje aj v komerčnej sfére, napr. v nápisocho na obchodoch, hoci používanie písma je v súkromnom či verejnom styku neraz veľmi situatívne. Nie je zriedkavosťou obchod, ktorého vývesný štít je v cyrilike a ďalšie oznamy sú v latinke, resp. naopak, v závislosti od rozhodnutia vlastníka, resp. konkrétneho zamestnanca.

Exaktné dáta, ktoré by umožnili kvantifikáciu používateľov oboch písem, samozrejme, nie sú k dispozícii. Prieskum verejnej mienky, ktorý

agentúra Open Source publikovala v decembri 2014, uvádza, že 47,3 percenta respondentov častejšie používa latiniku, kým cyriliku iba 36,2 percenta. Zvyšných 16 percent používa oba písma rovnako. Cyrilika si udržala dominantné postavenie iba vo vidieckych oblastiach (42,9 percenta uprednostňuje cyriliku a 39,8 percenta latiniku) a na juhu a východe Srbska (42,2, resp. 40,4 percenta). V Belehrade uprednostňuje latiniku viac než 61,6 percenta respondentov, používatelia latiniky prevládajú aj vo Vojvodine, mierne prevahu majú však aj v centrálnom Srbsku a v Šumadiji. Z hľadiska vekového rozloženia latinika dominuje medzi príslušníkmi mladších generácií, kým staršie generácie uprednostňujú cyriliku (Open Source 2014; Ivanović 2014).

### **Diskusie o písme na úrovni občianskej spoločnosti**

Vzťah latiniky a cyriliky je predmetom pozornosti médií a niektorých skupín občianskej spoločnosti. Tematizujú ju predovšetkým tradicionalisticky orientované združenia, Srbská pravoslávna cirkev, ale aj Matica srbská a časť intelektuálnej komunity, ako napr. jazykovedci, pôsobiaci na Filologickej fakulte Belehradskej univerzity a v Ústave pre srbský jazyk SANU. Narastajúca prítomnosť latiniky v každodennom živote a ambivalentný postoj verejnosti k cyrilike, ktorá je tradičným písmom používaným v Srbsku, vyvoláva obavy z jej postupnej marginalizácie.

Medzi najvýznamnejšie aktivity zamerané na posilnenie verejnej pozície cyriliky, bola konferencia jazykovedcov v decembri 2014 v Novom Sade, symbolicky venovaná 60. výročiu Novosadskej dohody. Vyzvala vládu prijať rozhodnú stratégiu na záchranu cyriliky ako „súčasti srbskej identity“. Podľa názoru jej účastníkov je cyrilika ohrozená, čo je dôsledok Novosadskej dohody (*Srbija Danas*, 11. 12. 2014).

Latinika je označovaná ako nesrbské písmo. Hoci Matica srbská so sídlom v Novom Sade oficiálne rešpektuje princípy Novosadskej dohody z roku 1954, ňou vydaná Normatívna gramatika srbského jazyka z roku 2013 hovorí o „srbskej cyrilike“ a „srbochorvátskej latinke“. Autori priznávajú, že latinika sa používa častejšie, ale s „ohľadom na význam cyriliky pre srbskú kultúrnu identitu“ jej vytlačanie z verejného používania srbskej identity škodí. „Preto tento proces treba zastaviť a cyriliky treba dať miesto, ktoré jej v srbskej kultúre tradične patrí“ (Piper, Klajn 2013: 17).

Sociológ Zoran Avramović zas okrem odvolávania sa na srbskú tradíciu, ktorej súčasťou je cyrilika spolu s pravoslávím, označuje cyriliku za zásadnú kultúrnu hodnotu. Cyrilika je nástrojom komunikácie s kultúrnym dedičstvom. Podľa neho „jazykom a písmom sa stráži národné povedomie:“ La-

tinka podľa neho „tendenčne ničí tradíciu dlhú deväť storočí.“ Napokon argumentom obhajcov cyriliky je aj existujúci legislatívny stav (Avramović 2014). Jazykovedec Ivan Klajn, patriaci k stúpencom koexistencie latinky a cyriliky, však takisto varuje, že cyrilika sa môže stať v srbských podmienkach archaickým písmom (Živanović 2014). Denník Večernje Novosti na základe reportáže medzi žiakmi srbských stredných škôl konštatuje, že cyrilika je „mŕtve písmeno na papieri“ a cituje vyjadrenia ministra kultúry a informácií Vladana Vukosavljevića, podľa ktorého existuje vážne nebezpečenstvo, že sa „za dve-tri desaťročia prebudíme a zistíme, že nikto nepoužíva cyriliku“ (Matijević 2017). Latinka je označovaná za nersbské písmo, situácia cyriliky sa prirovnáva k obdobiu prvej a druhej svetovej vojny, keď rakúsko-uhorská okupačná správa, resp. fašistická vláda Nezávislého chorvátskeho štátu na čele s Ante Pavelićom zakazovali jej používanie (Kulić 2015). Objavujú sa však aj agresívne prejavy. Keď napr. v Belehrade zaviedli označovanie ulíc v cyrilike a v latinke na tabuliach rovnakým fontom, v niektorých prípadoch nápisy v latinke boli prelepované (M. B. 2015). Na podporu požiadavky revízie, resp. odmietnutia Novosadskej dohody, vystupuje celý rad mimovládnych organizácií, napr. Matica ćirilice, Matica srbského jazyka a cyriliky, Združenie Cyrilika a pod. (Simić 2015). Jazykovedec Predrag Piper, ktorý je stúpencom národno-konzervatívneho tábora, tvrdí, že prostredníctvom latinky prebieha „odsrbčovanie Srbov“ (*Udruženje*). Združenie na obranu cyriliky „Dobrica Jerić“ vypracovalo návrh zákona o úradnom a verejnom používaní jazyka a písíem, podľa ktorého by všetky štátne a verejné ustanovizne mali používať výlučne cyriliku, s výnimkou jazykov národnostných menšín (*Zakon - predlog*).

Ďalšia časť občianskej spoločnosti, azda menej aktívna než tábor obrancov cyriliky, sa však nazdáva, že latinka srbský jazyk neohrozuje. Patria medzi nich stúpenci ľudskoprávnych organizácií (*Danas* 2015), ale aj širší tábor liberálne a ľavicovo orientovaných intelektuálov. Ich najvýznamnejším prejavom bola Deklarácia o spoločnom jazyku, uverejnená v marci 2017, ktorú podpísalo viac než 300 intelektuálov zo Srbska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny a z Čiernej Hory. Podľa ich názoru obyvatelia týchto krajín hovoria spoločným polycentrickým jazykom s regionálnymi variantmi. Deklarovali nesúhlas s využívaním jazyka v prospech segregácie detí v multietnickom prostredí, ale aj za slobodu individuálnej voľby variantu jazyka a jazykovú slobodu v literatúre, umení a v médiách (*Deklaracija* 2017). Stúpenci grafického dualizmu sa nazdávajú, že latinka je takisto súčasťou srbskej kultúry ako cyrilika (Bugarski 2013: 105-107). Objavujú sa však medzi nimi i radikálne názory, podľa ktorých je cyrilika archaizmus a „latinka sa jednoducho ukázala praktickejšia a efektívnejšia. Prechod na latinku je podľa niektorých z nich „výsledok nezastaviteľného prúdu integro-

vania a zjednocovania“ (Malešević 2009: 347-348). Treba však skonštatovať, že podobné názory sa zriedkavejšie ako názory radikálnych stúpenčov vytlačenia latinky z verejného priestoru.

### **Vzťah cyriliky a latinky v straníckom a vládnom diskurze**

Pokusy o riešenie „problému latinky“ v Srbsku sa realizovali počas vlády pravicovej koalície Demokratickej strany Srbska, Demokratickej strany a G17 plus v januári 2007. Vtedy ministerstvo kultúry Srbskej republiky predložilo návrh nového zákona o úradom jazyku a jeho materskom písme. Latinka mala podľa tohto návrhu byť ponímaná ako „pomocné písmo“ a jej srbský (nacionalistami označovaný ako „chorvátsky“) variant mal byť nahradený medzinárodným štandardom ISO 90001 pre transliteráciu cyriliky na latinku, čo by fakticky znamenalo elimináciu latinky ako štandardného písma, ktorým sa zapisuje srbský jazyk (Bugarski 2013: 105-107). Posilnenie pozícií Demokratickej strany však spôsobilo, že tento zámer sa neuskutočnil.

Napriek tomu, že vzťah k cyrilike je predmetom diskusií v intelektuálnej komunite, v mimovládnych organizáciách, resp. je agendou Srbskej pravoslávnej cirkvi, politickej strany sa tejto téme venujú okrajovo. Touto otázkou sa zaoberajú predovšetkým pravicové a národne orientované subjekty, ale aj vládna Srbská pokroková strana (SNS). Tá sa ešte v programe z roku 2011 zaviazala ochraňovať cyriliku a rozšíriť verejnú prítomnosť „národného písma“, pričom jednou z ciest má byť prijatie nového Zákona o používaní úradného písma vo verejnom používaní a daňové úľavy (SNS 2011).

Menšia nacionalistická strana Dveri sa zaväzuje brániť cyriliku a zabezpečiť, aby nápisy na verejných inštitúciách a podnikoch boli v cyrilike (Dveri). Za používanie cyriliky vo verejných priestoroch, napr. v mestskej doprave v Belehrade a v Novom Sade, sa zasadzuje Demokratická strana Srbska, ktorej predsedníčka Sandra Rašković Ivić v roku 2015 navrhovala daňovo zvýhodniť publikácie, vydávané v cyrilike (*Večernje novosti* 2015).

Tak napr. Socialistická strana Srbska sa zaväzuje chrániť „tradičné národné hodnoty a špecifickosti, osobitne srbský jazyk a cyriliku“ (SPS 2010: 41). S programom podpory cyriliky vystupuje aj strana Nové Srbsko, ktorá ju vníma ako výraz národného bohatstva a svojbytnosti, prostredníctvom ktorej je Srbsko viditeľné vo svete (*Nova Srbija*).

Hoci sa SNS k prijatiu opatrení v prospech cyriliky ešte v roku 2011, konkrétny návrh bol predložený až v júni 2017, čo je zrejme aj výsledok rastu vplyvu národne orientovaných subjektov po parlamentných voľbách



do Národnej skupštiny Srbskej republiky v máji 2016 (Srbská radikálna strana – 8,1 percent, koalícia Dveri-DSS - 5,04 percenta) (RIK 2016).

Podľa návrhu Stratégie rozvoja kultúry Srbskej republiky v rokoch 2017 – 2027, predloženého Ministerstvom kultúry a informácií Srbskej republiky predstavuje srbský spisovný jazyk „jeden z najdôležitejších kohéznych faktorov v spoločnosti“. Starostlivosť oň má byť zverená Rade pre srbský jazyk. Posilniť prítomnosť cyriliky vo verejnom styku má zníženie daní na publikácie v cyrilike a daňové úľavy pre súkromných vydavateľov publikácií v cyrilike. Pri nákupe kníh do knižníc majú byť uprednostnené knihy, vydané v cyrilike, podobne aj pri financovaní prekladov krásnej literatúry a diel z oblasti humanitných vied. Daňové úľavy sa majú týkať aj distribúcie zahraničných filmov s titulkami v cyrilike. Kultúrne podujatia financované Ministerstvom kultúry a informácií majú obsahovať logo aj v cyrilike. Komerčné televízne stanice majú byť zaviazané publikovať 50 percent titulok v cyrilike, mobilní operátori zas garantovať rovnoprávne používanie cyriliky. Stimuly v prospech používania cyriliky majú byť poskytnutí aj komerčným firmám (*Nacrť strategije... 2017: 77-78*). Ministerstvo kultúry a informácií takisto v júni 2017 predložilo aj návrh novelizácie Zákona o úradnom používaní jazykov a písiem. Cyrilika má podľa tohto návrhu získať štatút „materského“ písma, kým latinka je situovaná do pozície „pomocného písma“. Zákon ako „úradný styk“ definuje aj komunikáciu vzdelávacích inštitúcií, médií, ekonomických subjektov a všetkých druhov verejných inštitúcií, predpokladá aj povinné označovanie tovarov, návodov na používanie, informácií o vlastnostiach tovarov a služieb, záručných listov, faktúr, účtov a potvrdení v cyrilike. Písmo je spolu so srbským jazykom definovaná ako „súčasť kultúrneho dedičstva a otázka identity každého národa a jeho kultúry“ (Ministarstvo 2017).

Návrh novely zákona predpokladá faktickú elimináciu latinky z verejného života. Jeho dikcia, ako bola prezentovaná zástupcami ministerstva, sa približuje návrhu, ktorý predložilo Združenie na obranu cyriliky „Dobrica Jerić“, pričom členmi príslušnej pracovnej skupiny, ktorá sa pod návrh podpísala, sú viacerí jazykovedci z Filologickej fakulty Belehradskej univerzity, známi z nekompromisného presadzovania obnovenia dominantného postavenia cyriliky vo verejnom živote (napr. Veljko Brborić alebo Miloš Kovačević). Predloženie takéhoto návrhu zákona, ako aj návrhu Stratégie rozvoja kultúry Srbskej republiky, teda indikujú zásadný posun srbskej spoločnosti doprava, pričom ani v minulosti, počas vlády nacionalistickej Srbskej socialistickej strany na čele s prezidentom Srbskej republiky, resp. Juhoslávie Slobodanom Miloševićom v rokoch 1989-2000, neboli prezentované podobné tradicionalistické zámery na reštrikciu postavenia latinky.

## Záver

Hoci v Srbsku v komunikačnej rovine má prevahu latinka, cyrilika v srbskom jazyku plní popri menšinovej komunikatívnej funkcii aj funkciu manifestatívnu. Časťou intelektuálnych a politických elít je vnímaná ako prvok národnej identity a svojbytnosti Srbska, dokonca až ako garancia pretrvania štátu a národa. Cyrilika sa tak v očiach časti srbskej politickej reprezentácie stáva atribútom srbskej štátnosti a nezávislosti, napriek tomu, že táto percepčia je v rozpore s realitou každodennej komunikácie významnej časti občanov, ak aj nie ich väčšiny. Spôsob, akým je nastoľovaná požiadavka na oslabenie legislatívneho postavenia latinky a v konečnom dôsledku aj zmenšenie frekvencie jej používania vo verejnom, živote, nemá konsenzuálny charakter, naopak, spoločnosť rozdeľuje, hoci v súčasnosti sa za posilnenie cyriliky zasadzujú sily, ktoré na srbskej politickej scéne majú dominantnú pozíciu. Jazyková realita srbskej spoločnosti takisto nasvedčuje, že posilňovanie cyriliky nie je prioritou väčšiny spoločnosti a túto požiadavku si časť politického spektra neosvojila. Naopak, nasvedčuje, že používanie latinky sa v očiach veľkého počtu občanov Srbska stalo komponentom srbskej národnej identity. Možno teda konštatovať, že opatrenia, ktorých cieľom má byť posilnenie postavenia cyriliky v úradnom styku i vo verejnom priestore vychádzajú z normatívnej, ba s poukázaním na národné tradície až z esencialistického chápania národa, resp. národných záujmov.

Spor o písmo, ktorý v súčasnosti v srbskej spoločnosti prebieha, je zároveň aj súčasťou vymedzovania vzťahu k dedičstvu zaniknutej juhoslovanskej štátnosti. Je však charakteristické, že táto diskusia v Srbsku začala prebiehať podstatne neskôr ako v iných bývalých juhoslovanských zväzových republikách, keď napr. v Chorvátsku, ale aj v Chorvátmi a Bošnjakmi obývanej časti Bosny a Hercegoviny bolo odmietnutie cyriliky predmetom konsenzu. Spor o písmo, ktorý sa odohráva v prvom rade v prostredí občianskej spoločnosti, sa zároveň stáva aj predmetom manifestácie a súperenia politických strán rozličných ideologických orientácií. Kým ľavicové a centristické strany, ako napr. Demokratická strana, nepovažujú problematiku cyriliky za relevantnú a vo svojich programoch sa jej nevenujú, pravicové a nacionalistické zoskupenia prikladajú uvedenej problematike väčší význam.

## Literatúra

- AVRAMOVIĆ, Z. (2014): Neophodan je zakon o ćirilici. In: *Politika*, 31. 12. 2014, <<http://www.politika.rs/sr/clanak/314863/>> [18. 2. 2015].
- BRBORIĆ, B. (2004): Standardni jezik i jezički standard. In: IVIĆ, P.; KLAJN, I.; PEŠIKAN, M.; BRBORIĆ, B. (eds): *Srpski jezički priručnik*. Beograd: Beogradska knjiga, s. 11-36.
- BRBORIĆ, B.; IVIĆ, P. (2004): Načela naše jezičke politike. In: IVIĆ, P.; KLAJN, I.; PEŠIKAN, M.; BRBORIĆ, B. (eds): *Srpski jezički priručnik*. Beograd: Beogradska knjiga, s. 37-64.
- BUGARSKI, R. (2000): Serbo-Croatian: How Many Languages? In: KUNZMANN-MUELLER, B. (ed.): *Die Sprachen Sudosteuropas heute*. Frankfurt/Main: Peter Lang, s. 192-199.
- BUGARSKI, R. (2009): Jezička politika i jezička stvarnost. In: POŽGAJ HADŽI, V. (ed.): *Jezik između lingvistike i politike*. Beograd: Biblioteka XX vek, s. s. 91-112.
- GREENBERG, R. D. (2004): *Language and Identity in the Balkans. Serbo-Croatian and its Disintegration*. Oxford: Oxford University Press.
- HROMADŽIĆ, A. (2017): *Samo Bosne nema*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- IVANOVIĆ, D. (2014): Ćirilica ispred latinice samo na jugu i istoku Srbije. In: *Politika*, 11. 12. 2014, <<http://www.politika.rs/sr/clanak/313142-/Cirilica-ispred-latinice-samo-na-jugu-i-istoku-Srbije>> [18. 2. 2015].
- KRATOCHVÍL, P. (2010): Národní zájem a jeho legitimita. In: DRULÁK, P.; Handl, P. (eds.): *Hledání českých zájmů. Vnitřní rozmanitost a vnější akceschopnost*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 17-30.
- KULIĆ, N. (2015): Ćirilica na Golgoti. In: *IN4S.net*, 22. 5. <<http://www.in4s.net/nikola-kulic-cirilica-na-golgoti/>> [18. 2. 2017].
- MALEŠEVIĆ, M. (2009): „Srbija jača od Nokie“. Politika identiteta u postkomunističkoj Srbiji. In: ČOLOVIĆ, I. (ed.): *Zid je mrtav, živeli zidovi*. Beograd: Biblioteka XX vek, s. 326-349.
- MATIJEVIĆ, J. (2017): Zašto je u Srbiji ćirilica mrtvo slovo na papiru. In: *Večernje Novosti*, 26. 2. 2017, <<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/-društvo/aktuelno.290.html:651944-Zasto-je-u-Srbiji-cirilica-mrtvo-slovo-na-papiru>> [18. 7. 2017].
- PAVKOVIĆ, A. (1998): From Yugoslavism to Serbism. The Serb national idea 1986-1996. In: *Nations and Nationalism*, Vol. 4. No. 4, s. 511-528.
- PIPER, P.; KLAJN, I. (2013): *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- SAMARDŽIĆ, R. (1991): O istorijskoj sudbini Srba. In: *Serbia i komentari* No. 2, s. 165-185.

- SIMIĆ, J. (2015): Udruženje "Matica ćirilice" izazvalo podelu među stručnjacima. *Večernje novosti*, 29. 1. 2015, <<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html%3A531366-Udruzenje-Matica-cirilice-izazvalo-podelu-medju-strucnjacima>> [18. 7. 2017].
- TOMIĆ, Đ. (2014): From 'Yugoslavism' to (post)Yugoslav nationalisms: understanding Yugoslav "identities". In: Vogt, R.; Cristaudo, W.; Letzsch, A. (eds.): *European National Identities: Elements, Transitions, Conflicts*. New Brunswick, London: Transaction Publishers, s. 271-292.
- VULIČEVIĆ, M. (2015): U Srbiji se više knjiga štampa na latinici. In: *Politika*, 26. 8. 2015, <<http://www.politika.rs/sr/clanak/336776/-Kultura/U-Srbiji-se-vise-knjiga-stampa-na-latinici>> [18. 7. 2017].
- WEISS, P. (2010): Národný záujem a zahraničná politika štátu. In: MARUŠIAK, J. (ed.): *Za zrkadlom politiky*. Bratislava: Veda, s. 42-83.
- ŽIVANOVIĆ, K. (2014): Ivan Klajn: Ćirilica će postati arhaično pismo. *Danas*, 15. 12. 2014, <[http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/ivan\\_klajn\\_cirilica\\_ce\\_postati\\_arhaicno\\_pismo.55.html?news\\_id=294276](http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/ivan_klajn_cirilica_ce_postati_arhaicno_pismo.55.html?news_id=294276)> [18. 7. 2017].

### Dokumenti [Documents]:

- A. R. (2015): Srpski jezik ni je ugrožen, In: *danas.rs*, 24. 12. 2015, <[http://www.danas.rs/danasrs/kultura/\\_srpski\\_jezik\\_nije\\_ugrozen\\_.11.html?news\\_id=313420](http://www.danas.rs/danasrs/kultura/_srpski_jezik_nije_ugrozen_.11.html?news_id=313420)> [18. 2. 2017].
- BEČKI KNJIŽEVNI DOGOVOR, 28. 3. 1850.
- DEKLARACIJA (2017): *Deklaracija o zajedničkom jeziku*. <<http://jezicinacionalizmi.com/deklaracija/>> [18. 2. 2017].
- Dveri: Program – kulturna politika. *Srpski pokret Dveri*.
- M. B. (2015): Netolerancija. Latinicu neće ni ispod ćirilice, uništavaju i nove ulične table. In: *Blic.rs.*, 31. 10. 2015. <<http://www.blic.rs/vesti/beograd/netolerancija-latinicu-nece-ni-ispod-cirilice-unistavaju-i-nove-ulicne-table/y9b3zm3/>> [18. 2. 2017].
- MINISTARSTVO KULTURE I INFORMISANJA (2017): *Strategija razvoja kulture Republike Srbije od 2017. do 2027. (nacrt, 30. 5. 2017)*. Beograd: Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije.
- MINISTARSTVO KULTURE I INFORMISANJA (2017): *Predstavljene predlozi novih zakonskih rešenja za unapređenje jezičke politike*. Beograd: Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije, 15. 6. 2017.
- NOVA SRBIJA: Tradicija – ćirilica. *Nova Srbija*, <<http://www.nova-srbija.org/tradicija.aspx>> [18. 7. 2017].

- NOVOSADSKI DOGOVOR (1954): In: *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom*. Zagreb: Matica hrvatska; Novi Sad: Matica srpska, 1960, s. 9-10.
- OPEN SOURCE (2014): *Rezultati istraživanja o upotrebi latiničnog i ćirilično pisma u Srbiji*.
- RIK (2016) *Rezultati izbora za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije*, 24. 4. 2016 – 4. 5. 2016. Beograd: Republička izborna komisija.
- SANU (1986): *Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (nacrt)*.
- SNS (2011): Bela knjiga „Programom do promena.“ Beograd: Srpska napredna stranka.
- SPS (2010): *Program Socijalističke partije Srbije*. Beograd: Srpska socijalistička partija.
- SRBIJA DANAS (2014): Ćirilica je ugrožena, u medijima je zastupljena samo 10 %, 11. 12. 2014, <<https://www.srbijadanas.com/clanak/cirilica-je-ugrozena-u-medijima-je-zastupljena-samo-10-11-12-2014>> [18. 2. 2017].
- UDRUŽENJE: Intervju. Predrag Piper o jeziku kao osnovi nacionalnog identita. In: *Udruženje za odbranu ćirilice „Dobrica Jerić“* <<http://www.cirilica-beograd.rs/>> [29. 7. 2017].
- Ustav Kraljevine Jugoslavije* 1931.
- Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca* 1921.
- Ustav Republike Srbije* 1990.
- Ustav Republike Srbije* 2006.
- Ustav Savezne Republike Jugoslavije* 1992.
- Večernje novosti (2015): *Aksja za spas ćirilice. Rašković Ivić: Manji porezi za izdanja na ćirilici*, 21. 2. 2015.
- Zakon (1991, 2010): *Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama*, Službeni Glasnik, č. 45/91, č. 30/10.
- Zakon predlog: *Zakon o službenoj i javnoj upotrebi jezika i pisma*. Predlog. In: *Udruženje za odbranu ćirilice „Dobrica Jerić“*, <<http://www.cirilica-beograd.rs/media/javnoj%20upotrebi%20pisma.pdf>> [29. 7. 2017].

Štúdia bola vypracovaná v rámci grantu VEGA 2/0036/15 Národnostátne záujmy SR v medzinárodných vzťahoch v post-integračnom období.

**Kontakt:**

**Mgr. Juraj Marušiak, PhD.**

Ústav politických vied  
Slovenská akadémia vied  
Bratislava

Institute of Political Sciences  
Slovak Academy of Sciences  
Bratislava, Slovakia

**E-mail Address: [juraj.marusiak@savba.sk](mailto:juraj.marusiak@savba.sk)**